

Imre Makovecz

Autor: A. Graham

Imre Makovecz patří k největším architektům závěru 20. století. Byl také zdaleka nejvýraznějším představitelem organické architektury v Maďarsku. Pro jeho díla je typický osobitý styl spojující moderní vlivy s motivy vycházejícími z maďarské lidové tradice. Během svého života vytvořil návrhy téměř pěti stovek budov, z nichž byla asi polovina skutečně postavena.

Autorem pojmu „organická architektura“ je Frank Lloyd Wright, který takto popisoval svou filozofii projektování budov, jež napodobují přírodu a usilují o harmonii s přírodním světem. Makovecz objevil maďarské překlady Wrightových spisků už za studií na budapeštské polytechnice a tento slavný Američan se mu stal jedním z hlavních zdrojů inspirace. Ovlivnili ho také Bruce Goff, Antoni Gaudí nebo Károly Kós.

Makovecz byl ještě jako student zatčen během událostí maďarské revoluce roku 1956. Později mu kvůli jeho nekonvenčním návrhům a kritice brutalistických budov, jež byly v té době v komunistickém bloku tolik v módě, zakázali pracovat v Budapešti. Odešel proto do městečka Visegrád na březích Dunaje, kde se postupně začal rodit jeho svébytný styl.

Po pádu SSSR se těžiště jeho kritiky posunulo: začal brojit proti silám moderního kapitalismu a globalizace, jež podle Makovecze oslabují místní i národní identity a vzdalují tak člověka přírodě.

Leitmotivem Makoveczovy tvorby je snaha o propojení nebes se zemí. Vycházel při tom ze symboliky stromu života (či světového stromu), starobylého mytologického archetypu, zpodobňovaného jako kosmický strom, který spojuje celou sféru stvoření: jeho větve se dotýkají nebes na jedné straně a na opačné pronikají kořeny až do podsvětí. V maďarské mytologii se strom života/světový strom (maďarsky „*égig érő fa*“, „*világfa*“, nebo „*életfa*“) nachází v samém středu všehomíra. Jedná se o pozůstatek šamanistických představ maďarských kmenů - ještě z dob před jejich migrací na západ - v novověkém folklóru. (Není vyloučeno, že i severský mýtus o Yggdrasilu má původ v šamanské tradici severních partií Eurasie.) Tento symbolismus je nosnou konstrukcí celé Makoveczovy filozofie architektury.

Stromy vůbec hrají v Makoveczově návrzích nepostradatelnou úlohu. Většina jeho staveb je z velké části vyrobena ze dřeva, zčásti jistě jako pocta tradičním domkům maďarských venkovanů z proutí a hlíny s dřevěnými krovky. Velmi často také připomínají různé přírodní

útvary. V jeho návrzích se znovu a znovu objevují vzory z maďarského lidového umění jako tulipány, sokoli (maďarský národní symbol Turul), měsíc a slunce atd.

Přestože je na Makoveczově oblíbě symbolů čerpajících z lidského „kolektivního nevědomí“ cosi univerzálního, zůstává jeho architektura pevně ukotvena v maďarské národní identitě. Jak sám řekl: „Motivy pláství z lidového umění naší dnes uzurpované etnické skupiny se proměňují v nová uspořádání prostorů; tak se k nám snaží promlouvat předkové, vytěsnění z našeho vědomí.“ 1]

Makovecz se velice živě zajímal také o keltskou mytologii a folklór, což se odráží i v jeho díle (podobně jako **Ödön Lechner** (přezdíváný „maďarský Gaudí“ – pozn. DP) hledal inspiraci v indické architektuře). Starověké keltské umění se v lecčems podobá maďarské lidové tvorbě, protože keltské kmeny osídlily Panonskou pánev už v době železné. Na značné části území moderního Maďarska také vzkvétala laténská kultura, zrozená z kontaktu Keltů s kulturami ze Středomoří (řeckou, etruskou atd.).

Makovecz znal a byl ovlivněn myšlením Rudolfa Steinera, Carla Junga i maďarským tradicionalistou **Bélou Hamvasem**. Silný dojem na něj udělala především Steinerova filozofie antroposofie (nazývaná takto pro svůj humanismus), jež předpokládá existenci duchovního světa, jenž lze ovšem vnímat i objektivně. Obdivoval také **Williama Morrise**, kterého označil za člověka, jenž „se pustil do boje s mamonem, proti kapitalistické centralizaci“. 2] Nesmírně si vážil národního řemeslného umu a proto cítil rozčarování nad tím, že se z Budapešti stalo „pískoviště“ pro hry zahraničních developerů na úkor maďarských řemeslníků.

Maďarský pavilon na výstavě EXPO v Seville

Jakkoliv kriticky Makovecz vystupoval proti monotónní prefabrikovanosti moderních staveb, nelze říct, že by odpůrcem modernismu jako takového. Jeho architektura není reakcionářská a dává si mnohem větší ambice, než jen otrocky kopírovat tradiční styly. Jak poznamenal Thorsten Botz-Bornstein „... přestože se organická kultura kriticky vyjadřuje proti určitému druhu technologické a mechanické kultury, směřují její estetická vyjádření vždy do budoucnosti... Organicismus usiluje o vytvoření odlišné, alternativní podoby modernity – a Maďarsko se pro tento experiment jeví být vhodným prostředím.“ 3] Makovecz se tak v mnohém podobá svému krajanu **Bélovi Bartokovi**, v jehož modernistických skladbách lze také rozeznat vliv maďarské lidové hudby.

Makovecz si získal mezinárodní věhlas poté, co navrhnul maďarský pavilon na světové výstavě Expo v roce 1992, všeobecně pokládaný za nejkreativnější výtvar na výstavě. Jako jediný byl postaven jen pomocí tradičních řemesel a výhradně z přírodních materiálů. Jeho výrazně klenutá šedá střecha je vyzdobena sedmi ve středu objektu umístěnými zvonice, pod nimiž se klene zeď, která interiér rozděluje na dvě části, symbolizující východní a západní Maďarsko. Uprostřed pak stojí dub, jehož kořeny jsou viditelné skrz skleněnou podlahu pavilonu. Strom má symbolizovat zakořeněnost země v minulosti a zároveň její orientaci na

budoucnost. Znovu se zde objevuje odkaz také na symboliku stromu života. Dvacetiminutová prohlídka pavilonu je podbarvena folkovo-ambientní hudbou („Mýty maďarského dubu“) a završena krátkometrážním filmem o maďarské historii.

Motiv stromu života nalezneme i pod křížem na špičce věže luteránského kostela v Siofoku. Průčelí stavby připomíná ptáka s párem očí a roztaženými křídly. Makovecz ji pojal jako masku božstva nebo snad starověkého keltského válečníka. Při stavbě kostela se pracovalo především se dřevem.

DÉLSKÝ POTÁPĚČ

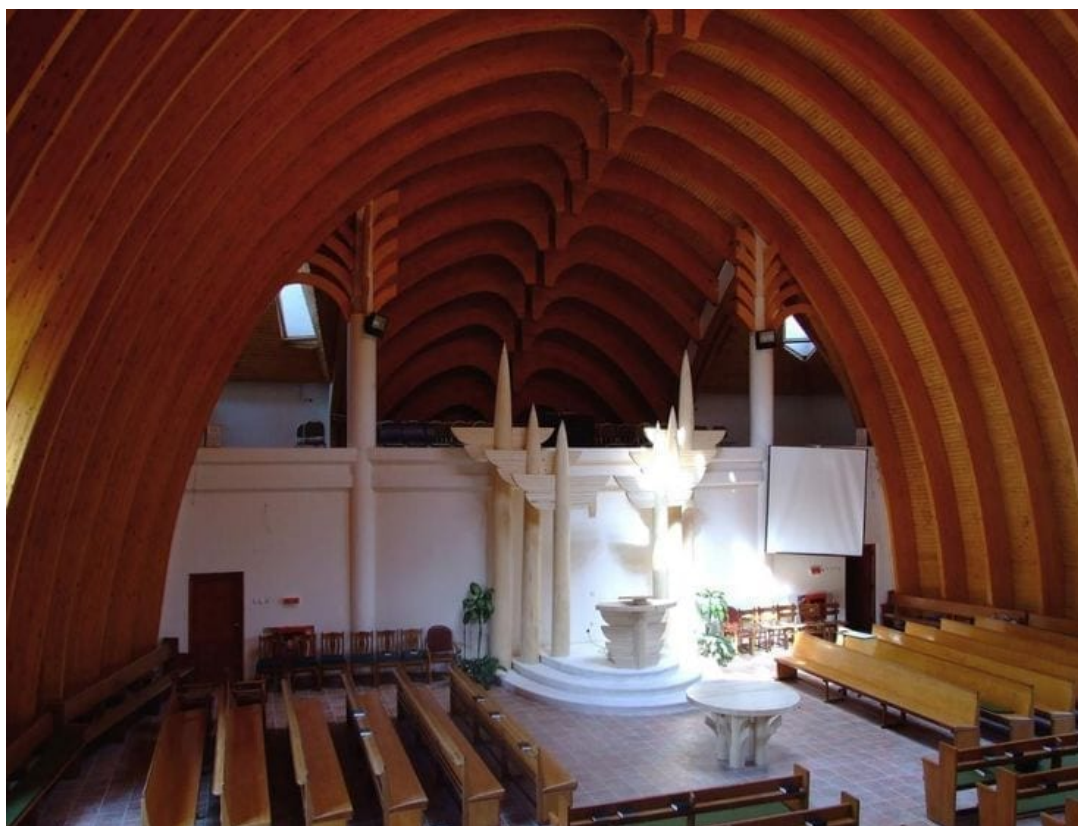
Luteránský kostel v Siofoku

V podobném stylu vznikl i kostel v Százhalombattě, jehož kupoli podpírají tři stromovité pilíře, s už známým motivem křídel v průčelí. Kruhový otvor v kupoli odkazuje na tvar tradiční maďarské jurty: věřilo se, že otvorem ve stropu jurty se mohou dovnitř dostávat šamany vyvolaní duchové.

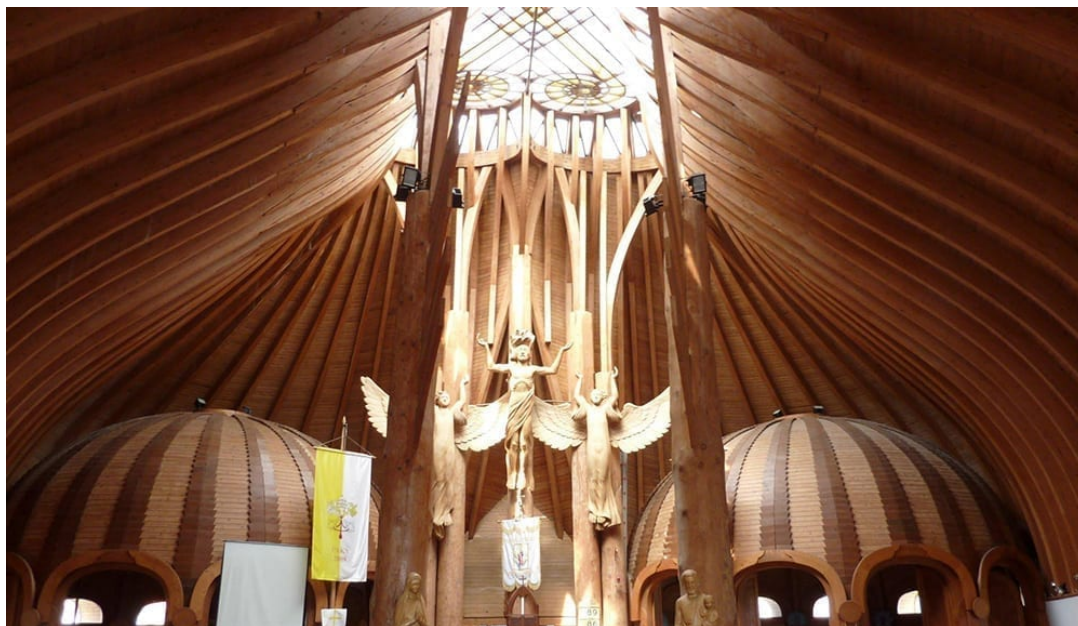
Kostel v Százhalombattě

První stavbou, jíž se Makovecz zapsal do obecního povědomí, byla pohřební kaple na hřbitově Farkasrét, kde spočívají ostatky řady významných Maďarů. Pohřben zde byl po své smrti v roce 2011 i sám Makovecz. Její skoro strašidelný, interiéř připomínající jeskyni patří k jeho zřejmě nejpůsobivějším návrhům. Klenuté dřevěné trámy připomínají lidská žebra a rakev umístěná v jejím středu zase vyvolává vizi lidského srdce. Makovecz věřil, že všechny stavby jsou svým způsobem živé bytosti (říkal jim „stavbová stvoření“) s vlastní duší.

Pohřební kaple na hřbitově Farkasrét

Jeho následujícím velkým projektem se stal katolický kostel ve městě Paks. I ten byl podobně jako svatostánek v Siofoku postaven ze dřeva. Poznávacím znamením této stavby se stala trojice vysokých věžiček nad vstupním portálem, přecházejících do temného pahorku vybouleného nad kněžištěm. Půdorys kostela se rozchází s tradičním tvarem kříže, místo něhož využil Makovecz dva souměrné tvary podobné písmenu „S“, tedy rozšířený motiv z maďarského lidového umění i keltské ikonografie. Podle Makovecze jeho má tato souměrnost znázorňovat jednotu protikladů a dává vzpomenout na strom života – proto také dvojice andělů na bočních stěnách kostela (symbol světla a temnoty) a slunce se srpkem měsíce na vrcholcích dvou nižších z tria věžiček. Nad oltářem je pak umístěno vitrážové okno s tímto symbolem, skrz které proudí do chrámu světlo.

Katolický kostel v Paksi

Mezi význačná díla pozdní fáze Makovezcovy kariéry patří Stephenaeum, hlavní přednáškový sál katolické Univerzity Petera Pazmanyho v Piliscsabě. Přestože tentokrát místo dřeva použil Makovecz kombinaci betonu a mědi, je auditorium vevnitř obklopeno opěrnými sloupy připomínajícími stromy – strop zase evokuje listoví. Samotná budova je pak navržena jako dvojice do sebe narážejících kupolí, coby symbol dvou do značné míry protichůdných vlivů: klasické architektury a tradiční maďarské jurty.

Stephenaeum

Dalším z výrazných počinů sklonku Makoveczovy profesní dráhy je Cibulový dům pro divadlo v Makó, přes zřetelné tradiční motivy jasně modernistický počin. Budova připomíná obydlí s doškovou střechou (a připomínat měla také cibuli, jejímž pěstováním je oblast kolem Makó proslulá) a v jejích rozích stojí vížky, každá z nich v sobě skrývá menší věžičku postupně přecházející do skla. Ztělesněna je zde Makoveczova filozofie, že vyšší části budov mají působit, jako by sestoupily z nebes, zatímco ty nižší jako by vyrůstaly a byly zakořeněné v zemi. Navrhnul také termální lázně v Makó. Cibulovité domy v sobě ukrývají prostorné interiéry s hlavním opěrným pilířem, který připomíná strom života z kostela v Siofoku.

Cibulový dům, Makó

Makovecz patřil k zakládajícím členům Maďarské akademie umění, jež vznikla v roce 1992 na podporu maďarského umění a kultury. Až do své smrti stál v jejím čele. Viktor Orbán v roce 2010 tuto instituci zahrnul pod záštitu maďarské vlády.

Makovecz – Orbánův blízký osobní přítel a neochvějný stoupenec – se čas od času zapojil i do politického života své země. V letech 1996-8 byl členem redakčního výboru konzervativního listu *Magyar Nemzet* a příležitostně v maďarských médiích mluvil i na politická témata (obzvláštní rozhořčení vyvolala jeho nelichotivá slova o Ágnes Hellerové a Györgym Konrádovi, když se zmínil o i jejich židovském původu).

Minulý měsíc (tj. v listopadu 2017 – pozn. DP) bylo v Budapešti otevřeno Makoveczovi zasvěcené muzeum, *Makoveczovo centrum a archivy*, za účelem zachování jeho návrhů, spisků i jeho odkazu jako takového pro budoucí generace. Orbán při slavnostním otevření velmi pochvalně promluvil o Makoveczovi, který podle něj „žil a pracoval pro spásu ducha Maďarska“ a jednoznačně zavrhnul „umělý multikulturní svět bez barvy i vůně, který se řídí podle taktovky mezinárodních trhů.“ 4] Vyzdvihnul také význam institucí jako Maďarská

akademie umění, jež pečují o zachování maďarské kultury a dědictví. Veřejnosti se muzeum otevřelo v lednu 2018.

Poznámky:

1] Edwin Heathcote, *Imre Makovecz: The Wings of the Soul* (New York: Wiley, 1997), 7.

2] <https://youtu.be/raM3LEiLyWs>

3] Thorsten Botz-Bortsein, *Organic Cinema: Film, Architecture, and the Work of Béla Tarr* (New York: Berghahn Books, 2017), s. 80.

4]
<http://magyaridok.hu/belfold/orban-viktor-makovecz-imre-magyar-szellem-atmenteseert-elt-e-s-dolgozott-2476060/>

Článek A. Grahama The Architecture of Imre Makovecz vyšel na webu Counter-Currents Publishing 27. prosince 2017.